

دانشنامه نظامی و استراتژیک

حسینی حسینی

اشاره

دانشنامه نظامی و استراتژیک، دایرةالمعارفی از اطلاعات و علوم دفاعی در سطوح تاکتیکی، عملیاتی و استراتژیک است که از سال ۱۳۷۵ کار تحقیق و تدوین آن در پژوهشکده علوم دفاعی دانشگاه امام حسین(ع) آغاز شده است. مقالات دانشنامه را طیف گسترده‌ای از موضوعات، از مباحث نظامی تاکتیکی، موضوعات مربوط به تکنولوژی نظامی، تاریخ نظامی و حقوق جنگ گرفته تا مسائل امنیتی بین‌المللی، پیمانها و اتحادیه‌های نظامی و دفاع مقدس تشکیل می‌دهد. با توجه به اینکه کار تدوین جلد اول آن (شامل مداخل ۳۰۳) به پایان رسیده و آماده چاپ می‌باشد، از این شماره سیاست دفاعی، تا زمانی که جلد اول دانشنامه وارد بازار نشر گردد، بتدریج و به تناسب، بخشی از مقاله‌های آن ارائه خواهد گردید. به دلیل آنکه شماره حاضر بیشتر به موضوع دفاع مقدس پرداخته است، مقاله آرپی جی را از دانشنامه برای ارائه برگزیده‌ایم.

* * * * *

آرپی جی ۷ (RPG7)

آرپی جی ۷ سلاح ضدتانک قابل حمل به وسیله نفر است، که مهمترین ویژگیهای آن را می‌توان سبکی، سادگی به کارگیری و سرعت عمل دانست. ابداع‌گر اولیه این سلاح روسها هستند که تحت تأثیر تجربیات جنگ جهانی دوم، ناشی از رویارویی واحدهای پیاده نظام خود با واحدهای زرهی آلمان، به ساخت و تکمیل آن همت گماشتند. برد نهایی موشک آن، حدود ۹۰۰ متر و برد مفید آن (بردی که در صورت اصابت به هدف، آن را منهدم کند) حدود ۳۰۰ متر برآورد شده است. موشک آن به گونه‌ای طراحی شده است که در صورت عدم اصابت به هدف، پس از طی مسافت معین منفجر می‌گردد. وزن موشک‌انداز و موشک، در مجموع (بدون دوربین)، حدود هشت کیلوگرم است و وزن هر موشک کامل آن، حدود ۲/۲ کیلوگرم است. با این حال، و به‌رغم امتیازات یاد شده، آرپی جی ۷ در مقایسه با سایر سلاحهای ضدتانک قابل حمل به وسیله نفر، ابزاری

ابتدایی به شمار می‌آید. کل سیستم هدف‌گیری آن را دوربین معمولاً غیرقابل استفاده در صحنه رزم و ابزار ساده‌نشانه‌روی تشکیل می‌دهد. موشک آن غیرقابل هدایت بوده و بنابراین، به محض شلیک، غیرقابل کنترل و تغییر جهت است. ویژگی رو به گسترش متحرک بودن تانکها در هنگام شلیک، همراه با وجود عوامل جوی مختلفی که می‌توانند دقت سلاحهای ضدتانک در صحنه رزم را تحت تأثیر قرار دهند، توانایی هدایت‌شوندگی دقیق این‌گونه تسلیحات را اهمیتی غیرقابل چشم‌پوشی بخشیده و بدین ترتیب، ضعف آرپی‌جی ۷ را از این نظر را برجسته ساخته است.

با توجه به نکات فوق، خواننده ممکن است با این پرسش روبه‌رو شود که چرا با وجود سلاحهای مختلف و پیشرفته ضدتانک، دانشنامه مدخل مستقلی را به این سلاح اختصاص داده است. جواب این پرسش را باید در نقش منحصر به فردی یافت که آرپی‌جی ۷ در جنگ ایران و عراق ایفا کرده است.

نطفه‌های اولیه نقش‌آفرینی آرپی‌جی ۷ در جنگ ایران و عراق را باید در رویارویی نیروهای کم‌تجربه سپاهی و بسیجی با ارتش زرهی مجهز عراق جست و جو کرد. این جنگ، بویژه در مراحل آغازین آن، در واقع، رویارویی کاملاً نابرابری بین یک ارتش مجهز و آماده و یک سیستم دفاعی آشفته و غیرآماده بود. در یک سوی صحنه، ارتشی قرار داشت که با الگوبرداری از دکترین‌های روسی، ستون فقرات آن را نیروی زرهی تشکیل می‌داد و به دلیل دسترسی تقریباً نامحدود به منابع مالی و تسلیحاتی، امکان حفظ توانایی یاد شده نیز برایش وجود داشت، و در سوی دیگر، ارتش غافلگیر شده‌ای صف‌آرایی کرده بود که به دلیل از سرگذراندن یک انقلاب و هدایت به وسیله سیستم سیاسی درگیر اختلافات شدید داخلی، امکان مقابله مؤثر با تهاجم نظامی خارجی را از دست داده بود. این در حالی بود که محدودیت‌ها و فشارهای خارجی نیز ضمن به تحلیل بردن توان تجهیزاتی و تسلیحاتی ارتش، دسترسی به تکنولوژی نظامی روز را عملاً به رؤیایی دست‌نیافتنی تبدیل کرده بود. در این بین، جوانان انقلابی کشور، که پیشتر نیز نهادهایی را برای حفظ امنیت انقلاب اسلامی ایجاد کرده بودند، اغلب بدون آموزش تخصصی و سازماندهی منسجم، و تنها با انگیزه کمک به ارتش در دفاع از کشور و دستاوردهای انقلاب، به جبهه‌های جنگ شتافتند، اما به دلایل مختلف، و از جمله به دلیل محدودیت‌های انضباطی و سازمانی ارتش در جذب یا تجهیز آنها، خود را با نیروهای زرهی و مکانیزه

سهمگینی روبه‌رو دیدند، که پیش از هر چیز، باید برای تانکهای آن چاره‌ای می‌اندیشیدند. تحت تأثیر تجربه انقلابی مبارزه با تانکهای ارتش شاه، اولین چاره‌جویی‌ها را حمله به وسیله کوکتل مولوتف و نارنجک به تانک تشکیل می‌داد، که در ترکیب با روحیه حماسی و شهادت‌طلبی، با اقداماتی مانند کمین بر سر راه تانک و انداختن نارنجک در کابین تانک تکمیل می‌شد و در نقطه اوج، به صورت بستن نارنجک به کمر و قراردادن خود در زیر تانک برای انفجار آن، شکل‌دهنده اسطوره مقاومت ایثارگرانه گردید.

در بستر این نیاز، و در کنار چاره‌جوییهای یاد شده، آرپی‌جی ۷ به سرعت جای خود را به عنوان پاسخ مؤثر به توان زرهی دشمن پیدا کرد و برای مدتها، به تنها سلاح سنگین (با تسامح) نیروهای انقلابی تبدیل شد. به‌رغم کاستیهای این سلاح، شجاعت و پایداری این نیروها در به‌کارگیری آرپی‌جی ۷، آن را به ابزار کارآمدی بدل ساخت، به گونه‌ای که در صحنه‌های رزمی مختلفی، واحدهای انقلابی، توانستند تنها به چند قبضه آرپی‌جی ۷، پیشروی ستونهای زرهی عراقی را متوقف و آنها را وادار به عقب‌نشینی کنند؛ افسانه‌ای‌ترین نمونه‌های چنین عملیاتی، دفاع از خرمشهر بود، که طی آن، در طول ۳۴ روز مقاومت، ارتش عراق، در مجموع با بهره‌گیری از بیش از پانصد دستگاه تانک، بارها دست به حمله زد و هربار با شلیک چند قبضه آرپی‌جی ۷ و معدودی تفنگ ۱۰۶ میلی‌متری، با انهدام چند تانک، عقب‌نشینی می‌کرد. (خرمشهر در جنگ طولانی، ۱۵۸)

بتدریج در طول جنگ، آرپی‌جی ۷، چه از نظر تنوع کاربرد و چه از نظر ترکیب با سازمان رزم تکامل یافت. ورود نیروهای ایرانی به مرحله تهاجم و آغاز جنگ موانع و سنگرها نیز از اهمیت این سلاح نکاست. با حاکمیت تدریجی مدل جنگ جهانی اول بر جبهه‌های جنگ ایران و عراق، آرپی‌جی ۷ به ابزاری برای شکافتن مواضع مستحکم عراقی تبدیل شد و کارکردهای متنوعی از نظر انهدام سنگرهای بتونی دشمن، انهدام شناورهای عراقی، برچیدن سیم‌خاردار، انهدام دکل‌های دیده‌بانی و قطع کابلهای برق، و به گونه حیرت‌آوری، هدف قراردادن هلی‌کوپتر دشمن پیدا کرد. آرپی‌جی‌زن‌ها سوار بر موتورسیکلت و قایق، عنصر تحرک را به کارایی این سلاح افزودند و بدین ترتیب، سعی کردند خلأ نیروهای زرهی کافی را تا حدی جبران کنند. سازمان‌دهی آرپی‌جی‌زن‌ها در قالب گردانهای ضدزره، این نیروها را به ستون فقرات واحدهای رزمی سپاه برای آفند و پدافند تبدیل کرد و جبهه‌های جنگ صورت رویارویی گسترده

بین موشکهای در حال پرواز آرپی جی و تانکهای در حال پیشروی را به خود گرفت. مکالمه بی سیم فرمانده یکی از گردانهای تانک ارتش عراق با مافوق خود، که نیروهایش در منطقه سابله مورد حمله آرپی جی زنهای سپاه قرار گرفته بودند (۲۶ اردیبهشت سال ۱۳۶۰) شاید بهترین شاهد کارآیی نیروهای آرپی جی زن باشد؛ وی در پشت بی سیم فریاد می زند که من با انبوه نیروهای پیاده ایرانی روبه رو شده ام که رگبار آرپی جی ۷ آنها مرا امان نمی دهند و تانکها را منهدم کرده اند. (پیام انقلاب، ۱۳۶۰)

بخش دیگری از برجستگی نقش آرپی جی ۷ در تاریخ و ادبیات جنگ ایران و عراق، به تأثیر و تأثر فرهنگی آن با این جنگ برمی گردد. کاربردهای متنوع و گسترده این سلاح در جنگ و نقش پیش گفته آن به عنوان یکی از مهمترین تسلیحات نیروهای ایرانی، همراه با شجاعت و توانایی لازم برای به کارگیری آن، نیروهای آرپی جی زن را به قهرمانان جبهه و اسطوره های مورد تقلید سایر رزمندگان بدل ساخت. در میان آرپی جی زن ها، مردانی ظهور کردند که در روزهای عملیات و درگیری با ستونهای زرهی عراق، تعداد بی شماری آرپی جی شلیک می کردند و گاه این کار را آنقدر ادامه می دادند که دچار خونریزی از گوش می شدند. رزمندگان برای وصف شجاعت این افراد، اصطلاح "آرپی جی مرد" (کنایه از مردانگی کامل یک آرپی جی زن) را ساخته بودند و با الگوبرداری از این افراد، بر سر تصدی پست آرپی جی زنی با یکدیگر رقابت می کردند. ترویج این نظم در بین رزمندگان، شاید گواه صادقی بر روحیه یاد شده باشد که:

گر عاشق ترکشی ز تیر مهراس
آرپی جی زن است هر آنکه او را بکشند

منابع فارسی

- ۱) انصاری، مهدی؛ درودبان، محمد؛ و نخعی، هادی. خرمشهر در جنگ طولانی، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ۱۳۷۵.
- ۲) پیام انقلاب، شماره ۴۵، آبان ۱۳۶۰.
- ۳) فهیمی، سیدمهدی، فرهنگ جبهه، جلد هفتم، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۵.